

ЧЕРЕДНИК Н. В.,
аспірант кафедри інтелектуальної
власності
юридичного факультету
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 347.77.023:378.4

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ДОСЛІДНИЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Стаття присвячена огляду системи суб'єктів на прикладі зарубіжного досвіду та з урахуванням положень законодавства України, за допомогою якої дослідницький університет може провадити ефективну реалізацію прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: дослідницький університет, вищі навчальні заклади, права інтелектуальної власності, інноваційна діяльність, інноваційна інфраструктура.

Статья посвящена обзору системы субъектов на примере зарубежного опыта и с учетом положений законодательства Украины, при помощи которой исследовательский университет может осуществлять эффективную реализацию прав интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: исследовательский университет, высшие учебные заведения, права интеллектуальной собственности, инновационная деятельность, инновационная инфраструктура.

The article outlines peculiarities of system of research university intellectual property rights realization, based on international experience and legal provisions of Ukrainian legislation.

Key words: research university, higher educational settings, intellectual property rights, innovation activity, innovation infrastructure.

Вступ. Дослідницькі університети у всьому світі відіграють роль генератора нових знань та технологій. Від законодавчо закріплених прав таких установ щодо реалізації прав інтелектуальної власності залежить можливість останніх комерціалізувати результати їх діяльності, що у свою чергу впливає на розбудову інноваційної системи країни.

З прийняттям Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII (далі – Закон), вперше в Україні на найвищому законодавчому рівні було закріплено поняття дослідницького університету, його правовий статус та критерії, яким він має відповідати.

Значну увагу у Законі приділено саме питанням автономії таких установ щодо створення та розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на її об'єкти та визначення статей та обсягів витрат власних надходжень, утворенню інноваційних структур різних типів, внесенню в якості вкладу до статутних капіталів таких структур об'єктів права інтелектуальної власності тощо.

Для ефективної реалізації наданих законодавством прав, з метою комерціалізації результатів власної діяльності, дослідницький університет має можливість діяти у співпраці з суб'єктами так званої інноваційної інфраструктури.

Отже, стаття присвячена аналізу суб'єктів інноваційної інфраструктури, стислому огляду їх видів у контексті діяльності дослідницького університету на підставі законодавства України та міжнародного досвіду.

Вивченню питань діяльності дослідницьких університетів присвячено роботи таких науковців: В. І. Садика, Е. В. Неборського, В. А. Гневашевої. Питанням прав інтелектуальної власності у діяльності вищих навчальних закладів, зокрема дослідницького типу, присвячені, між іншим, дослідження Н. М. Мироненко, М. М. Гришкова, В. П. Соловйова, П. М. Цибульова, Ю. В. Осипової. Наукові дослідження щодо правового регулювання інноваційної діяльності представлені роботами О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького, В. І. Нежиборець, С. Ф. Ревуцького, О. Е. Сімсон, В. М. Крижної, О. О. Штефан, Ю. Є. Атаманової. Однак аналіз системи суб'єктів інноваційної інфраструктури для діяльності дослідницького університету, як фактору підвищення ефективності реалізації ним прав інтелектуальної власності, потребують подальшого наукового пошуку у контексті нових положень у законодавстві України та узагальнень міжнародних підходів у цій сфері.

Постановка завдання. Метою статті є огляд на прикладі зарубіжного досвіду та з урахуванням положень законодавства України системи суб'єктів, за допомогою якої дослідницький університет може провадити ефективну реалізацію прав інтелектуальної власності.

Результати дослідження. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» дослідницький університет має наступні права, що сприятимуть реалізації прав інтелектуальної власності:

- формувати на своїй базі інноваційні структури різних типів (наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори, малі підприємства тощо) на засадах поєднання інтересів високотехнологічних компаній, науки, освіти, бізнесу та держави з метою виконання і впровадження інноваційних проектів (п. 7. ч. 3. ст. 29, ч. 5 ст. 30, ч. 3 ст. 70 Закону);
- брати участь у формуванні статутного капіталу інноваційних структур і утворених за участю вищих навчальних закладів малих підприємств, що розробляють і впроваджують інноваційну продукцію, шляхом внесення до них нематеріальних активів (майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності) (ч. 3 ст. 70 Закону);
- провадити на підставі відповідних договорів спільну діяльність з навчальними закладами, науковими установами та іншими юридичними особами (ч. 2. ст. 32 Закону) [1].

Отже, вищевказаним Законом дослідницьким університетам надано право формувати на своїй базі інноваційні інфраструктури різних типів і створювати малі підприємства, брати участь у формуванні статутного капіталу таких структур та підприємств шляхом внесення до них майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Таким чином, слід проаналізувати, за участю яких суб'єктів дослідницький університет може провадити ефективну реалізацію прав інтелектуальної власності. Такі суб'єкти у науковій літературі також мають назву структур інноваційної діяльності. До них відносяться науково-технологічні парки та фонди, офіси комерціалізації та спільні підприємства тощо.

Відповідно до міжнародної систематизації виділяють такі типи інфраструктури інноваційної діяльності:

- фінансовий – різноманітні типи фондів (бюджетні, венчурні, страхові, інвестиційні тощо);
- виробничо-технологічний (або матеріальний) – технопарки, інноваційно-технологічні центри, бізнес-інкубатори та ін.;
- інформаційний – бази даних знань та центри доступу, а також аналітичні, статистичні, інформаційні центри (тобто організації, які надають послуги);
- кадровий – освітні установи з підготовки та перепідготовки кадрів у сфері науково-інноваційного менеджменту тощо;
- експертно-консалтинговий – організації, що займаються наданням послуг з проблем інтелектуальної власності, стандартизації, сертифікації, а також центри консалтингу [2, с. 115-116].

Таким чином, до інноваційної інфраструктури відносяться організації, фірми, об'єднання, які охоплюють увесь цикл інноваційної діяльності: від генерації нової науково-технічної ідеї та її обробки до випуску і реалізації наукомісткої продукції, які являють собою сукупність взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих одна одну систем та організаційних елементів, що їм відповідають, необхідних і достатніх для ефективного здійснення цих видів діяльності [3, с. 55-56].

У межах інноваційної інфраструктури отримують розвиток такі інноваційні структури, як науково-технічні парки, бізнес-інкубатори, технополіси, центри високих технологій тощо. Усі ці структури, незалежно від назви та внутрішньої організації, мають спільні завдання, а саме: формування умов, сприятливих для розвитку інноваційної діяльності; підтримка створення та розвитку венчурних фірм, які являють собою невелике ризикове підприємство; селекція і підтримка перспективних наукових проєктів; успішна комерціалізація результатів наукових досліджень і науково-технічних розробок [2, с. 117].

Отже, суб'єкти інноваційної інфраструктури пов'язані спільними завданнями і діють найбільш ефективно у співпраці. Діяльність дослідницького університету має будуватись саме на залученні інноваційних структур різних типів для ефективного процесу створення, обробки і комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності.

Згідно зі ст. 31 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», держава забезпечує створення сучасної інфраструктури науки і системи інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності, інтеграцію освіти, науки і виробництва. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про інноваційну діяльність» суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти у реалізацію в Україні інноваційних проєктів.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності є наукові працівники, науково-педагогічні працівники, аспіранти, ад'юнкти і докторанти, інші вчені, наукові установи, університети, академії, інститути, музеї, інші юридичні особи незалежно від форми власності, що мають відповідні наукові підрозділи та громадські наукові організації [4].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність»:

інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) – підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг;

інноваційна інфраструктура це сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо).

Серед основних принципів державної інноваційної політики Закон виділяє:

– забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;

– сприяння розвитку інноваційної інфраструктури [5].

Отже, в Україні на законодавчому рівні закріплена можливість дослідницьких університетів провадити інноваційну діяльність з метою комерціалізації результатів власної діяльності через структури інноваційної діяльності. Окрім того, забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва віднесено до основних принципів державної інноваційної політики в Україні.

Серед інституцій в інноваційній сфері, якими є суб'єкти інноваційної діяльності, суб'єкти інноваційної інфраструктури та суб'єкти державного регулювання у сфері інноваційної діяльності, можна виділити:

– такі, що засновуються як юридичні особи (підприємницькі (господарські) товариства, об'єднання підприємств за ГК України та холдинги тощо);

– і такі, що не передбачають організаційно-правову форму юридичної особи (пайовий інвестиційний фонд, у тому числі венчурний, технологічний парк, який діє на основі договору про спільну діяльність) [6, с. 27].

У цій публікації увага акцентується на таких структурах як науковий парк та технополіс, які найчастіше асоціюються з діяльністю дослідницького університету.

З досвіду зарубіжних країн технопарк (технополіс) являють собою територіальну форму інтеграції науки, освіти й виробництва з інноваційним бізнес-інкубатором як обов'язковою структурною складовою. Їх діяльність сприяє промисловому й соціальному розвитку всього регіону шляхом формування сприятливого інноваційного середовища для створення і функціонування малих інноваційних підприємств, використання різноманітних форм державної підтримки, що виражається як у прямому бюджетному фінансуванні організаційної структури, так і у залученні приватного капіталу через застосування непрямих методів підтримки [7].

У ст. 403 Господарського кодексу України (далі – ГК) до типів спеціальних (вільних) економічних зон віднесено технологічні парки та технополіси. Згідно зі ст. 405 ГК України на їх території діє законодавство України з урахуванням особливостей, передбачених Кодексом, законом про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, а також законом про створення конкретної (вільної) економічної зони, прийнятим відповідно до цього Кодексу.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 р. № 991–XIV технологічний парк (технопарк) – юридична особа або група юридичних осіб (далі – учасники технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукомістких розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції.

Технологічний парк діє на підставі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів учасників технологічного парку (далі – договір). Такий договір укладається між юридичними особами – учасниками технологічного парку, що містить відомості про склад учасників технологічного парку, їх права та обов'язки, пріоритетні напрями діяльності технологічного парку, органи управління і керівний орган технологічного парку, їх повноваження та порядок прийняття ними рішень, порядок фінансування діяльності органів управління і керівного органу, порядок прийняття нових учасників технологічного парку та виключення з-поміж учасників технологічного парку, порядок ліквідації технологічного парку (припинення дії договору).

Сторони договору про спільну діяльність є учасниками технологічного парку (суб'єкти наукової, науково-технічної, підприємницької діяльності).

Керівним органом технологічного парку є юридична особа, один з учасників, на якого за договором покладено функції поточного керівництва діяльністю технологічного парку.

У розумінні Закону, спільне підприємство – підприємство, створене для виконання проектів технологічного парку, одним із засновників якого є технологічний парк або учасник технологічного парку, а іншими – резиденти чи нерезиденти, сумарний внесок яких до статутного фонду становить суму у національній валюті, еквівалентну не менше 50 000 доларів США.

Закон визначає пріоритетні напрями діяльності технологічного парку – економічно і соціально зумовлені напрями науково-технічної та інноваційної діяльності технологічного парку, що відповідають визначеним законодавством науково-технічним та інноваційним пріоритетам і спрямовані на промислове виробництво конкурентоспроможної високотехнологічної та інноваційної продукції і насичення нею внутрішнього ринку та забезпечення експортного потенціалу держави [8].

До функцій технопарків можна віднести:

- трансфер (передача) технологій;

- впровадження нових технологій і результатів досліджень із науково-технічного сектора у промисловість;
- допомога у бізнесі: комерційні компанії, що надають послуги з певних питань, пов'язаних з технологіями можна розглядати як спеціалізовані організації, що працюють у науково-технічному секторі;
- поширення технологій: означає передачу певних знань із дослідницьких інститутів групі МСП (малі і середні підприємства), що мають загальні потреби у технологіях (проекти, розраховані на багатьох користувачів);
- пошук технологій: полягає у дослідженні національного й міжнародного ринку з метою придбання перспективних технологій і комерційних можливостей, які можуть бути використані компаніями даного регіону (Це завдання часто виконується незалежно від конкретних запитів промисловості.);
- патентування, ліцензування й фінансування (Багато технологічних та наукових парків надають малим і середнім підприємствам послуги, спрямовані на захист їх винаходів і право інтелектуальної власності, пов'язаної з патентуванням та одержанням ліцензії. Ця функція часто реалізується на національному рівні, де можна ефективно використати наявні бази даних);
- підвищення комерційної активності: інноваційний і технологічний менеджмент;
- розвиток нових видів діяльності й створення робочих місць;
- підтримка регіональних ініціатив [9, с. 24-25].

Отже, технопарк (технологічний парк, технополіс) – це суб'єкт інноваційної діяльності, що може бути створений з метою сприяння дослідницькому університету в ефективній реалізації прав інтелектуальної власності. Технологічний парк діє на підставі договору про спільну діяльність, де дослідницький університет буде стороною.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про наукові парки» науковий парк – юридична особа, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів наукового парку.

Засновниками наукового парку можуть бути – вищий навчальний заклад IV рівня акредитації (далі – вищий навчальний заклад) та/або наукова установа та інші юридичні особи, що уклали засновницький договір про створення наукового парку.

Партнери наукового парку – це суб'єкти господарювання, які уклали з науковим парком договір про партнерство. У свою чергу, договір про партнерство з науковим парком – договір між науковим парком і суб'єктами господарювання щодо умов участі суб'єктів господарювання у процесі розроблення та виконання проектів наукового парку.

Метою діяльності наукового парку за Законом є розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності у вищому навчальному закладі та/або науковій установі, ефективне та раціональне використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази для комерціалізації результатів наукових досліджень і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках.

Основними функціями наукового парку є:

- створення нових видів інноваційного продукту, здійснення заходів щодо їх комерціалізації, організація та забезпечення виробництва наукомісткої, конкурентоспроможної на внутрішніх і зовнішніх ринках інноваційної продукції;
- інформаційно-методичне, правове та консалтингове забезпечення засновників і партнерів наукового парку, надання патентно-ліцензійної допомоги;
- залучення студентів, випускників, аспірантів, науковців та працівників вищого навчального закладу та/або наукової установи до розроблення і виконання проектів наукового парку;
- сприяння розвитку та підтримка малого інноваційного підприємництва;
- організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, необхідних для розроблення і реалізації проектів наукового парку;

- залучення і використання у своїй діяльності ризикового (венчурного) капіталу, підтримка наукомісткого виробництва;
- захист та представництво інтересів засновників і партнерів наукового парку в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а також у відносинах з іншими суб'єктами господарювання під час організації та виконання проектів наукового парку у межах, визначених установчими документами наукового парку;
- розвиток міжнародного і вітчизняного співробітництва у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, сприяння залученню іноземних інвестицій;
- виконання інших функцій, не заборонених законодавством України.

Частинами 3-5 ст. 13 Закону передбачено наступні особливості наукових парків:

- вищий навчальний заклад та/або наукова установа беруть участь у формуванні статутного капіталу наукового парку шляхом внесення до нього нематеріальних активів (майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності) у порядку, встановленому законодавством України;
- у разі ліквідації наукового парку за рішенням засновників або на підставі рішення суду, у тому числі про визнання наукового парку банкрутом, майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, створені за рахунок бюджетних коштів, не включаються до складу ліквідаційної маси і повертаються вищому навчальному закладу та/або науковій установі, що вносили їх до статутного капіталу наукового парку;
- певний вищий навчальний заклад та/або певна наукова установа можуть бути засновниками одного наукового парку [10].

Отже, дослідницький університет може заснувати науковий парк з метою розвитку власної науково-технічної та інноваційної діяльності, ефективного та раціонального використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази для комерціалізації результатів наукових досліджень і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках. Правовою основою діяльності у даному випадку буде засновницький договір про створення наукового парку, укладеного з іншими юридичними особами (партнерами наукового парку).

Таким чином, перелічені структури сприяють створенню та подальшій передачі знань та об'єктів інтелектуальної власності, і їх центром є саме дослідницький університет.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що законодавство України надає можливість дослідницьким університетам на реалізацію прав інтелектуальної власності за допомогою широкого переліку суб'єктів інноваційної інфраструктури. Передбачена законодавством України інноваційна інфраструктура у цілому відповідає міжнародним підходам щодо діяльності суб'єктів інноваційної інфраструктури та її системи. Всі ці суб'єкти є допоміжними для дослідницького університету на цьому шляху, а університет, як основний генератор інтелектуального потенціалу, має ефективно взаємодіяти з ними. Отже, активна діяльність у цій сфері слугуватиме розбудові дослідницьких університетів в Україні та підвищенню рівня участі вітчизняних навчальних закладів відповідного типу в інноваційній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. №1556-VII. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Университет исследовательского и предпринимательского типа: европейский опыт для Молдовы, России и Украины. Научно-практическое издание / рук. авт. коллектива О.А. Хименко. К.: Т. А. Т. ГРУП, 2011.
3. Основы инновационного менеджмента. Теория и практика / Под ред. А.К. Казанцева, Л.Э. Миндели. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Экономика, 2004. 518 с.
4. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
5. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року № 40-IV. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

6. Сімсон О. Е. Правова модель державно-приватного партнерства як інструмент гармонізації публічних і приватних інтересів в інноваційній стратегії України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2015 р. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7009/1/Simson_2015.pdf
7. Рудченко І. І. Організаційні і правові основи розвитку венчурних структур інноваційної діяльності. Приватне право і підприємництво. 2003. Випуск 3.
8. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16 липня 1999 р. № 991. XIV Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/991-14>
9. Уханова І. О. Розвиток та функціонування технопарків: світовий досвід та специфіка в Україні: монографія. Одеса, 2012.
10. Про наукові парки: Закон України від 25 червня 2009 року, № 1563-VI. XIV Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1563-17>

